

“Yazarın Ölümü” ve “Geri Dönüşü”: Yazarın Rolü Üzerine Bir Değerlendirme

Mustafa DEMİRTAŞ¹

Özet

Bu çalışmada, yazarın on dokuzuncu yüzyıldaki “Tanrı-anlatıcı” konumunda olan geleneksel rolü ve bu rolün yirminci yüzyılın başlarında edebiyat ve felsefe uzamında açığa çıkan yeni gelişmelerle birlikte nasıl değişikliğe uğradığı tartışmaya açılacaktır. Yazarın değişen konumunun metnin ve okurun konumuyla birlikte ne tür bir ilişki içinde olduğu gösterilmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte, bu konumun sadece metin ve okur konumuna yönelik ortaya çıkan yeni gelişmelerle sınırlandırılmayacağı, yazarın, kendisine atfedilen geleneksel rolden sıyrılma arzusunda olduğu da ifade edilecektir. Bu çalışma, yazarın otoritesine karşı yeni bir yazar figürünü tartışabilmeyi, yazarın yenilenmesi için kuramsal alanda bir imkân sunabilmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metin, özne, oluş, yazar, okur, metinlerarasılık.

The Death and Return Of The Author: An Assessment On The Role Of The Author

Abstract

In this study, the traditional role of author that was named “the God-narrator” in the nineteenth century and how this role changed together with the new developments emerged in the space of literature and philosophy in the early twentieth century will be discussed. It will be tried to show what kind of relationships are there between the changing position of author and the position of text and reader. At the same time, the author-position can not be limited with new developments emerged in the positions of text and reader, it is also related with the authors’ desires to liberate themselves the traditional role that was attributed to them. This study aims to discuss a new figure of author against the authority of author and also to offer an opportunity in the theoretical field for the author’s renewal.

Key Words: Text, subject, becoming, author, reader, intertextuality.

Giris

“Kimin konuştuğunun ne önemi var, biri kimin konuştuğunun ne önemi var dedi.”²

Yazarın konumu tarihsel süreç içerisinde farklı rollerin yüklendiği, sabitlikten uzak, değişken bir konumdur. Buna bağlı olarak yazar mefhumu da durağan bir yapıda bulunmayıp devamlı farklı görünüm kazanır. Bu görünümlerden hareketle yazarın rolünü ana hatlarıyla tasnif

¹ Öğr.Gör.Dr., Uludağ Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, mustafademirtas35@gmail.com

² Samuel Beckett, Hiç İçin Metinler, Çev: Uğur Ün, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 92.

etmek mümkündür. Zira böyle bir tasnif girişimi, yazarın rolünün değerlendirilmesinin yanı sıra, metnin ve okurun konumunun da değerlendirilmesi açısından önemlidir. Çünkü yazar, metin ve okur mefhumları, biri farklılaştığında diğerlerinin zorunlu olarak bundan etkilendiği bir karşılıklı ilişki içinde bulunurlar. Örneğin, yazarın geleneksel rolü düşünüldüğünde, yani yazar mefhumunun metin ve okur mefhumuna nazaran ön planda yer aldığı on dokuzuncu yüzyıl göz önüne alındığında, bu rolün genel itibarıyla Tanrısal-anlatıcı konumunda vuku bulduğu belirtilebilir. Bu konumdaki yazarın her şeyi kuşatan bir bakış açısıyla bütüncü bir anlatı oluşturmaya çalıştığı ve metnin anlamına ilişkin yegâne otoriteyi temsil ettiği ifade edilebilir. Burada yazar, aşkın bir göstereni simgeler. Her şeyi gören ve bilen, yapıtına bir bütünlük katma çabasında olan bir figürü yansıtır. Bu figür, okuyucuya ve metne herhangi bir alan sunmaz. Kendisini hiyerarşinin en tepesine yerleştirir; monolojik anlatısıyla birlikte okuyucuyu ve metni geri plana iten bir söylemsel bütünlüğü ortaya koyar. Mehmet Rifat'ın vurguladığı gibi, bu konumdaki Tanrısal-anlatıcı, “kişileri yaratan, onlara tepeden bakıp hükmeden, onlar hakkında her şeyi bilen, onlarla birlikte her yerde var olan, onların duygu, düşünce ve izlenimlerini okuyan, kişileri hakkındaki bu bilgileri nasıl edindiği konusunda roman içinde bir açıklama yapmayan bir anlatıcıdır.”³ Onun varlığı metindeki tüm karakterlerden daha fazla hissedilir ve söylemsel bütünlüğü, metnin yeniden üretimindeki tek başvuru kaynağıdır. Zaten bu kaynağa dayalı metinler de neden-sonuç ilişkisine sıkı sıkıya bağlı bir olay örgüsüyle kurulu, başlangıcı-sonu belli ve tek doğru anlatının sunulmaya çalışıldığı kapalı yapıdaki metinlerdir. Bu metinlerden hareketle okurun anlam üretimine etkin bir şekilde dâhil olması mümkün değildir. Çünkü anlam orada sadece Tanrısal-anlatıcı rolündeki yazarın hâkimiyetindedir. Onun gerçekliği sunuş şekliyle sınırlı olarak belirlenmektedir. Jale Parla'nın da söylediği gibi, on dokuzuncu yüzyıldaki yazarın sesi “gördüğü gerçeği iletmek üzere anlatısını baştan sona planlamış, sapmalara ve kesintilere izin vermeyen, bu gerçeği gösterecek olayları, tipleri, nedensel ilişkileri tüm tutarlılığıyla sergilemek üzere yazan, tam, bütün, büyük anlatılara yönelen bir yazara aittir.”⁴ Böyle bir sese örnek olarak on dokuzuncu yüzyılın en önemli romancılarından biri olan Tolstoy'u göstermek sanırım yanlış olmaz.⁵

Bu yazar sesinin, yirminci yüzyılın başlarından itibaren kendini gösteren birtakım etmenlerle birlikte (çağın gerçeklik anlayışının giderek değişmeye başlamasıyla, bilincin olduğu kadar bilinçdışının da yazar üzerindeki etkisinin fark edilmesiyle, söylemsel alanda bütünselliğin reddi ve parçalılığın benimsenmesiyle, yazınsal söylemin temel özelliğinin metinlerarasılık üzerinden kurulmaya çalışılmasıyla vb.) değişikliğe uğradığı görülmektedir.⁶ Özellikle, metinlerarasılık kavramının edebiyat alanında giderek daha fazla kabul görmesiyle birlikte, bir metnin, Tanrısal-yazarın mesajı değil de türlü metinlerin birbirleriyle karıştığı bir alan olduğu düşüncesi daha güçlü bir biçimde savunulmaya başlandı. Yazar, dil sistemi içerisinde önceden var olan imkânların bir derleyicisi ve düzenleyicisi rolüne yerleştirildi. Böylelikle, yazarın metninde icra ettiği kelimelerin anlamının kendisinin sahip olduğu eşsiz bilinçlilikten kaynaklanmadığı, bunun yerine, dil sistemi, hatta kültür sistemi içerisindeki konumundan kaynaklandığı iddia edildi. Böyle bir iddia şüphesiz, metnin üretim ve okuma algılayışının değişmesi anlamına gelir. Metindeki anlam akışını kontrol eden Tanrısal-yazar nosyonunun gücünü kırar ve yazarın konumunu metnin ve okurun konumuna nazaran daha geri plana yerleştirmeye yol açar.

³ Mehmet Rifat, *Entelektüel Anlatıyı Mı Savunuyorum?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012, s. 20.

⁴ Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 164.

⁵ Mikhail Bakhtin'in belirttiği gibi, “Tolstoy anlatıları değişik bakış açılarına yer açmakla birlikte egemen bir bakış açısının her an hissedildiği, tek doğrunun olurlandığı, monolojik anlatılardır.” Bkz. Jale Parla, *Don Kişot'tan Bugüne Roman*, s. 166. Bu anlatılarda, karakterler arasındaki diyalogları ve ilişkileri takdim eden nesnel, yazara ait bir ses hâkimdir. Bu ses, Tanrı-yazar konumundaki anlatıcı tarafından edebiyat düzlemine aktarılan teksesliliğin –monolojinin– yani homojenliğin sesidir.

⁶ On dokuzuncu yüzyıldaki yazar rolünün yirminci yüzyıldaki dönüşümüne etki eden etmenlere dair daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldız Ecevit, *Türk Romanında Postmodernist Açılımlar*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 12-80.

Buna mukabil, yukarıda değinilen yazarın geleneksel rolünün dönüşmesi–ya da zayıflaması– hususunda, Batı düşüncesinde Descartes’tan Sartre’a kadar uzanan özne merkezli felsefenin 1960’lı yıllardan itibaren etkisini kaybetmesinin de önemli bir unsur oluşturduğunu belirtmek gerekiyor. Özne merkezli felsefeye getirilen eleştiriler –özellikle, postyapısalcı kuramcılar tarafından ileri sürülen görüşler– Tanrı konumundaki geleneksel yazarın da gücünün kırılmasına ve hatta ölümüne neden olur. Çünkü özne, kendisi dışındaki tüm evreni nesneleştirerek bütüncül bir bilinç taşıyan bölünmez ve rasyonel bir varlık olarak görülmemektedir artık. Pek çok farklı iktidar ilişkileri –dil, kültür, yasa vb.– tarafından kurulan bir varlık olarak değerlendirilmektedir. Benzer bir şekilde yazar da, metin üzerinde tahakküme sahip olan, merkezi ve bütüncül bir bilinç taşıyan bir otorite olmaktan çıkar. O da, farklı söylem pratikleri tarafından kurulan, bilinçdışının derinliğinde ayrışma yaşamış, merkezsiz ve parçalanmış bir figür olarak görülmektedir. Bu figürün sorgulanması ya da tartışılması özellikle Roland Barthes’ın ilk kez 1968 yılında Fransa’da yayınladığı “Yazarın Ölümü” metniyle ve Michel Foucault’nun 1969 yılında gerçekleştirdiği “Yazar nedir?” konuşmasıyla birlikte düşünülebilir. Her ikisi de özne, yazar, okur ve metin üzerinden yeni bir düşünümüm gerçekleştirilebilmesinde ve yazarın otoritesine karşı yeni bir yazar figürünün tartışılabilmesinde bizlere önemli bir hareket noktası sunar.

Yazarın Ölümünün İlanı

Roland Barthes “Yazarın Ölümü” metninde yazarın metinden çekilmesinden, onun egemenliğinin metne yönelik hâkimiyetini yitirmesinden söz eder. Özellikle, 1960’lı yılların ikinci yarısından sonra edebiyat eleştirisi alanında, “metnin, içinde hiçbiri özgün olmayan çeşitli yazıların birbirleriyle hem uyum içinde olduğu hem de kavga ettiği, farklı boyutları olan bir alan”⁷ olarak görülmesiyle birlikte, yazarın edebiyat sahnesinde yavaş yavaş görünmez olduğuna değinir. Metnin artık farklı bir biçimde üretildiğini ve bu üretim eyleminin hiçbir düzeyinde yazarın yer almadığını vurgular.⁸ Çünkü “metin, farklı kültürlerden gelen, birbirleriyle diyalog kuran, kavga eden, birbirlerinin paradisini yapan çok sayıda yazıdan oluşur.”⁹ Barthes’ın belirttiği gibi:

“Artık biliyoruz ki, metin tek bir “tanrıbilimsel” anlamı (Tanrı konumundaki yazarın “mesaj”ını) ortaya koyan bir sözcükler dizisi olmayıp hiçbiri de özgün olmayan çeşitli yazıların karışıp çarpıştığı çok boyutlu bir uzamdır. Metin, kültürün sayısız kaynaklarından alınma alıntılarının bir dokusudur.”¹⁰

Aslına bakılırsa, Barthes’ın, bu metin düşüncesini, öğrencisi de olan Kristeva’dan aldığını söylemek yanlış olmaz. Kristeva, bir metnin daha önce var olan metinlerden hareketle inşa edildiğini vurgular ve yazarların metinlerini önceden var olan metinlerden derlediğini belirtir. Kristeva’nın aktardığı biçimiyle söylemek gerekirse, “bir metin, diğer metinlerden bir takım sözcüklerin alındığı metinlerin bir yer değiştirmesi ve dönüşümüdür, verili bir metnin uzamındaki bir metinlerarasılıktır”¹¹ Kristeva, metinlerarasılık olgusuyla metni, başka metinlere ait parçaların bir değiş tokuş yeri olarak, başka metinlere ait gösterge dizgelerinin yeniden dağıtıldığı devingen bir uzam olarak kavrar. Bu devingen uzamda metin, daha önceki metinlerin bir dizilimi, bir alıntılar mozaïği olarak açığa çıkar. Her metin bir diğer metni dönüştüren ve onu kendine katan bir alıntılar mozaïği olarak inşa edilir.¹² Aynı şekilde Barthes, öğrencisi Kristeva gibi, tüm metinleri

⁷ Roland Barthes, “Yazarın Ölümü”, Dilin Çalışma Sesi, Çev: Ayşe Ece – Necmettin Kamil Sevil –Elif Göktepe, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s. 65.

⁸ R. Barthes, A.g.k., s. 64.

⁹ R. Barthes, A.g.k., s. 67.

¹⁰ Roland Barthes, akt. Jonathan Culler, Barthes, Çev: Hakan Gür, Dost Yayınları, Ankara, 2008, s. 97.

¹¹ Julia Kristeva, Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art, Çev: Thomas Gora, Alice Jardine and Leon S. Roudiez, Der: Leon S. Roudiez, Columbia University Press, New York, 1980, s. 36.

¹² Julia Kristeva, The Kristeva Reader, Çev: Leon S. Roudiez, Der: Toril Moi, Columbia University Press, New York, 1986, s. 37.

kendileri de bir başka metnin ara-metni olduğundan dolayı, metinlerarası olana ait olarak görür.¹³ Metni alıntılarını yeni bir örgüsü olarak değerlendirir. Böyle bir metin düşüncesiyle Barthes, çok sayıda yazıdan oluşan metinlerin toplandığı noktanın, şimdiye kadar söylendiği gibi yazarın kendisi değil, bizzat okur olduğunu ileri sürme imkânı bulur:

“Okur, bir yazı’yı oluşturan tüm alıntılarının hiçbiri kaybolmadan kaydedildiği yerdir; bir metnin bütünlüğü kökeninde değil, ulaştığı yerde bulunur, ancak ulaştığı yer artık belli bir kişinin özelliklerini taşıyan bir yer değildir: Okur, tarihi, biyografisi ve psikolojisi olmayan bir insandır; yazı’yı oluşturan tüm izleri aynı anda tutan biridir yalnızca.”¹⁴

Barthes, yazarın rolü tartışmasına okuru dâhil ederek¹⁵ açık bir biçimde, “okurun doğumunun bedelinin yazarın ölümü olacağını belirtir”¹⁶ ve böylece yazının üstünlüğüne dolaysız bir başvuruyu meşrulaştırır. Özellikle, Mallarmé’nin edebiyat anlayışının, yazının varlığını göstermek için yazarı ortadan kaldırmaya odaklanan bir yazar figürü sunduğunu söyler.¹⁷ Burada Barthes, yazarın imparatorluğunun temelini sarsmak için onun yenilenmesine dair örnek bir yazar figürünü öne sürer. Bu figür, metinde tek anlamlı bir hâkimiyeti olduğu düşünülen ve metindeki anlam akışını kontrol eden Tanrısal-yazar figürünü etkisiz kılar. Metni yazar tarafından belirli anlamlarla donanmış bir kendilik olarak kabul etmek yerine onu, anlamın çoklu imkânlarıyla çevrelenen, kelimelerin veya yazıların bir alanı olarak, yani çok boyutlu bir alan olarak görmeye olanak sağlar. Böylece Tanrısal-yazarın iletisi olarak görülen bir metin düşüncesinden uzaklaşılır ve yazarın yenilenmesi için kuramsal alanda bir imkân yaratılır. Bu imkânın edebi uzamdaki karşılığı Mallarmé’de görülebilir. Ayrıca Artaud, Joyce, Beckett, Blanchot, Kafka gibi yazarları da yazarın yenilenmesine dayalı bu uzamdaki örnek figürler olarak değerlendirmek mümkündür.

Yazar-İşlevi Üzerine

Barthes’ın “Yazarın Ölümü” metninde gerçekleştirdiği yazarın rolü tartışmasını Foucault “Yazar Nedir?”¹⁸ metninde biraz daha farklı bir bakış açısından ele alır. Foucault da Barthes gibi yazarı Tanrısal-anlatıcı konumundan çıkarır. Ancak bu anlatıcının metin ve okurla kurduğu ege-menlik ilişkisini tartışmak yerine onu, söylemin değişken ve karmaşık bir işlevi olarak analiz etmeye çalışır. Söylemlerin düzeni içinde yazarın nasıl, hangi koşullara göre ve hangi biçimlerde ortaya çıkabildiğini sorgular. Yazarın her söylem türünde hangi yeri işgal edebildiğini, hangi kurallara uyararak, hangi işlevleri yerine getirebildiğini tartışır. Foucault, yazarı deha olarak, yeniliğin sürekli ortaya çıkışı ya da metinlerdeki anlamın tek hâkimi –Tanrısal-yazar– olarak görmek yerine ideolojik bir ürün olarak ele alır. Buna göre yazar, anlamın çoğalmasını engellemeye, anlamı tekleştirmeye yarayan ideolojik bir figür olarak değerlendirilir. Yazarlık-işlevi ise söylemlerin toplumsal-kültürel planda edindikleri değişken konumları belirlemeye yarar:

“Yazar adı, belli bir söylemler bütününe meydana gelmesini gösterir ve bir toplum ile bir kültürün içinde bu söylemin statüsüne göndermede bulunur. Yazar adı insanların medeni halinde yer almaz, eserin kurgusunda da yer almaz, belli bir söylem grubu ile bu grubun tekillik tarzını oluşturan kopuşta yer alır. Sonuç olarak, bizimki gibi bir uygarlıkta ‘yazar’

¹³ Roland Barthes, *Image-Music-Text*, Çev: Stephen Heath, Fontana, London, 1977, s. 160.

¹⁴ Roland Barthes, “Yazarın Ölümü”, *Dilin Çalışma Sesi*, s. 68.

¹⁵ Barthes, klasik eleştirinin okurla hiç ilgilenmediğini ve bu eleştiri için edebiyatta metni yazan kişiden başka birine yer olmadığını belirtir.

¹⁶ R. Barthes, *A.g.k.*, s. 68.

¹⁷ Barthes’in dışında pek çok çağdaş Fransız düşünürü için de Mallarmé’nin önemli bir yeri vardır. Yukarıdaki hususta, Derrida’nın ifadesi de katkı sağlayıcı bir rol üstlenebilir: “Mallarmé’nin bütün metinleri öyle bir şekilde düzenlenir ki, anlam kararlaştırılmaz kalır... Sayfa üzerindeki işaretler ve beyaz uzamlar, anlamlama faaliyetlerinin dayandığı ve aynı zamanda anlamı daima kendi üzerine ya da dünya üzerine kapanmaktan alıkoyan fark eklemlenmelerinin ve sistemlerinin tek bir gerçekleşimidir.” Bkz. Jacques Derrida, *Edebiyat Edimleri*, Otonom Yayınları, Çev: Mukadder Erkan-Ali Utku, İstanbul, 2009, ss. 116-120.

¹⁸ Michel Foucault, “Yazar Nedir?”, *Sonsuza Giden Dil*, Çev: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2006, ss. 224-260.

işlevine sahip belli söylemlerin var olduğu, başka söylemlerin ise bundan yoksun olduğu söylenebilir. Şahsi bir mektubu imzalayan biri elbette vardır, ama onun yazarı yoktur; bir sözleşmenin kefilisi olabilir, yazarı yoktur. Sokakta bir duvarın üzerinde okunan yazarsız metni bir kaleme alan olacaktır, ama yazarı olmayacaktır. Demek ki yazarlık işlevi bir toplumun içindeki bazı söylemlerin varlık, dolaşım ve işleyiş kipinin karakteristiğidir.”¹⁹

Foucault yazarlık işlevinin, bir söylemin, verili bir kültürün içinde belli bir statü edinilebilecek bir söz konumuna gelmesindeki rolüne dikkat çeker. Bununla birlikte, Foucault'nun belki de daha fazla dikkat çekmek istediği şey, bu yazarlık işlevinin de özerk ve bağımsız bir konumda olmadığı, söylemlerin evrenini belirleyen hukuksal ve kurumsal sisteme bağlı olarak kurulduğudur. Yazar mefhumunun bu kurulumla oluştuğu ve işlediğidir:

“Yazar-işlevi, söylemlerin evrenini içine alan, belirleyen, eklemleyen hukuksal ve kurumsal sisteme bağlıdır; her söylem üzerinde, bütün dönemlerde ve tüm uygarlık biçimlerinde aynı tarzda ve tekbiçimli olarak uygulanmaz; bir söylemin üreticisine kendiliğinden atfedilmesiyle değil, bir dizi özgül ve karmaşık işlemle tanımlanır; gerçek bir bireye doğrudan doğruya göndermede bulunmaz, birçok ego'ya, farklı birey sınıflarının gelip işgal edebileceği birçok özne-konuma eşzamanlı olarak yer verebilir.”²⁰

Foucault, pek çok çalışmasında, özne mefhumunun nasıl ki birtakım kurullarla oluştuğu ve işlediğini göstermeye çalışıyorsa²¹ aynı şekilde “Yazar Nedir?” metninde de, yazar mefhumunun birtakım söylemsel pratiklerle kurulmakta ve işlenmekte olduğunu göstermek ister. İnceleme alanını özne yerine yazara/yazarın kurulumuna doğru çevirir. Foucault için yazar, aşkın bir göstereni simgeleyen kurucu bir özne değildir ve yazarın ne olduğunu öğrenmek için de, önce ona atfedilen rolün ölümünü ilan etmek gerekir. Dolayısıyla yazarın ölümünü ilan etmek, yazarın öldüğü temasından yola çıkarak yazar kavramının hangi kurullarla ya da söylemsel pratiklerle kurulduğunu ve işlediğini de göstermek anlamına gelir. Böyle bir girişim, yazarın kurulan bir rolü taşımasının yanı sıra kurucu bir rolü de üstlenmesini gerektirir. Yazar, kendisinin nasıl kurulduğunu öğrenerek söylemsel kodlardan, kurumsal sistemlerden ve hegemonik yapılardan kaçış yollarını bulabilmelidir. Yeni öznellikleri, yeni anlatım biçimlerini ve içeriklerini ortaya çıkarabilmelidir. Kısacası, yeni bir yazar figürünü oluşturabilmelidir.

Barthes bu yazar figürünün okura ve yazıya alan açan ve bu alanı açtıkça kendisini öldüren bir figür olduğunu belirtmişti. Bu hususta, Maurice Blanchot'nun sorduğu soru tekrar hatırlanabilir: “Yapıt var olduğu andan itibaren yazar da ölmeyecek midir?”²² diye sorar Blanchot. Barthes için bu sorunun cevabı çok nettir: Evet, yapıt var olduğu andan itibaren yazar ölecektir. Foucault ise daha ziyade yazarın söylem öznesi olarak kurulumuna odaklanarak, ölümünün altında onu kuran söylemsel pratiklerin işleyişini anlamının imkânını görür. Buna göre yazarın ölümünün ilanı bir sondan çok “yok olmayı öğrenmeyi” de içeren bir süreci ifade eder.

Yazarın Yok Olmayı Öğrenmesi

Foucault'daki bu yok olma düşüncesini Pierre Zaoui'nin metninden hareketle irdelemek mümkündür.²³ Zaoui öncelikle, Foucault'nun salt yok olmak hakkında yazmadığını, fakat bir açıdan, yok olmak için yazdığını ve yazıyı bir kaybolma veya özne açısından bir dağılma talimi olarak tatbik ettiğini belirtir.²⁴ Bu açıdan, Foucault'nun şu ifadesini aktarır:

¹⁹ M. Foucault, A.g.k., s. 235.

²⁰ M. Foucault, A.g.k., s. 240.

²¹ Foucault'nun bu yönelimdeki amacı, “insanların, bizim kültürümüzde, özneye dönüştürülme kiplerinin bir tarihini oluşturmaktır.” Bkz. Michel Foucault, *Özne ve İktidar*, Çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 58.

²² Maurice Blanchot, *Yazınsal Uzam*, Çev: Sündüz Öztürk Kasar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1993, s. 19.

²³ Bkz. Pierre Zaoui, “Yokoluş Neşesi veya Deleuze ve Foucault'nun Tuhaf 'mêphunai'si”, *Teorik Bakış*, Çev: Sibel Yardımcı, sayı:3, İstanbul, 2014, ss. 143-164.

²⁴ P. Zaoui, A.g.k., s. 149.

“Ne yani, kendimi maceralara atacağım bir labirenti, -biraz da titrek bir elle- kazıyor olmasaydım, yazı yazmak bana bu kadar zahmet ve zevk verir miydi, sanıyorsunuz? Sözlerimi yerlerinden ettiğim, kendilerinden uzaklaştırdığım, onlara yeni yeraltı yolları açtığım, güzergâhlarını kesintiye uğratarak değiştiren taşmalarla karşılaştıkları bir labirent hazırlıyor olmasaydım, yazıya bu kadar boyun eğer, ona ısrarla bağlanırdı mıydım? Kendimi kaybettiğim ve nihayetinde, bir daha asla karşılaşmak zorunda kalmayacağım gözler önünde belirlediğim bir labirenti. Tıpkı benim gibi, birçok kişi, artık bir yüzleri olmasın diye yazıyor.”²⁵

Zaoui, yok olma arzusunun Foucault’nun arzusu olduğunu ve ölümden değil yaşamda yok olmaya çalıştığını belirtir. Onun bir yazar olarak yaşarken yok olmayı denediğini ileri sürer. Zaoui’nin söylediği gibi, “yalnızca, kendini (iyi bir) yüz olarak sunmak zorunluluğundan kurtulmuş bir yaşam, tanı(n)ma oyununu(kendini şeylerde tanımak veya başkalarına tanıttırmak) bertaraf edebilir.”²⁶ Peki, bu nasıl mümkün olabilir? İnsan kendini yaşamda ya da metinde nasıl tanınmaz kılabilir? Belki de, Foucault’nun *Bilginin Arkeolojisi* kitabının sonunda söylediği gibi, kimlik belgelerine sahip olmayı reddederek ya da Deleuze’ün yaptığı gibi, tırnaklarını uzatarak ve parmak izi olmadığını iddia ederek yaşamda yok olunabilir.²⁷ Kişi böylece kendine dayatılan buyruklardan kaçınma imkânlarını icat edebilir. Fakat metinde nasıl yok olabilir ki yazar? Belki de, arzuyu ve oluşu metne dâhil ederek bunu gerçekleştirebilir. Herkesin kendinden başka bir şeye dönüştüğü ilişkilere, yani oluşlara girerek bunun imkânını yaratabilir.

Tabii oluş türü ilişkiselliklerin önkoşulu şüphesiz yazarın kendi üzerine yaptığı bir sorgulamadır. Örneğin Samuel Beckett, *Adlandırılmayan*’da “Neredeyim şimdi? Kimim şimdi? Ne zaman şimdi?”²⁸ der. Bu üç önemli soruyla Descartes’cı cogito düşüncesini alttan alta oyup modern özneyi yıkıma uğratar. Beckett ayrıca, “ben neyim, neredeyim, sözcüklerin arasında sözcüklerden mi oluşuyorum, yoksa sessizliğin içinde sessizlik miyim”²⁹ der. Bunları ifade ederken bir benlik ya da bir kimlik arayışı içinde bulunmaz. Aksine, benlikten kaçır. Benliğin anlatılabilir bir bütünlük olduğunu reddeder ve temsilin merkezi durumundaki özneyi/yazarı yok eder.³⁰ Beckett, Ben ve Ben-olmayan arasındaki bütün sınırları ortadan kaldırarak benliğin/kimliğin ötesine geçmeye çalışır:

“İnsanlara uzanmaktan söz ediyorsunuz, anladıkları yalnızca bedenün uzanması oluyor. Benim İnsansız krallığımda önemli olan düşünsel dinlence, tinsel uzanış, benliğin ve benlik dışı denen iğrenç aldatmacadan geride kalan tortunun, hatta kısacası dünyanın silinip gitmesiydi; bedenün rahatlamasına gelince, çok basit ve gereksiz bir olaydı bu.”³¹

Beckett’in vurguladığı gibi, benlikten sıyrılmaya çalışılan deneyimler, benliğin duygulanımlarına ve algılarına indirgenemeyecek bir biçimde oluş ve arzuyu metne dâhil eder. Beckett’in ilk romanı *Murphy*’de bu dâhil ediliş, dış dünyanın gerçekliğine sırt çevirerek bir sığınak olarak gördüğü koltuğunda tecessüm ederken *Molloy*’da şizo gezintisine çıkan bir karakterde kendini gösterir.³²

²⁵ Michel Foucault, akt., Pierre Zaoui, “Yokoluş Neşesi veya Deleuze ve Foucault’nun Tuhaf ‘mêphunai’si”, s. 149.

²⁶ P. Zaoui, A.g.k., s. 158.

²⁷ P. Zaoui, A.g.k., s. 152. Foucault’nun yaşamda yok olmak ya da kimliksizliğin onaylanmasına dayalı verdiği örnekler için ayrıca bkz. Jean Le Bitoux, “ŞenBilim, MichelFoucault ile Söyleşi”, Queer Tahayyül, Çev: Doğu Durgun, Der: Sibel Yardımcı-Özlem Güçlü, Sel Yayınları, İstanbul, 2013, ss. 75-87.

²⁸ Samuel Beckett, Üçleme, Molloy, Malone Ölüyor, Adlandırılmayan, Çev: Uğur Ün, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 301.

²⁹ S. Beckett, A.g.k., s. 406.

³⁰ Mukadder Erkan, Samuel Beckett:İfadenin Arayüzeyi/Arayüzeyin İfadesi, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2005, s. 51.

³¹ Samuel Beckett, Hiç İçin Metinler, s. 15.

³² Bir şizo gezintisine çıkmak kişinin hayatıyla ilgili büyük bir risk almaya razı olması anlamına gelir. Rolando Perez’in söylediği gibi, “kişinin pusulasız seyretmeye, keşfedilmemiş topraklara girmeye razı olmasını” gerektirir. Bkz. Rolando Perez, An(arşi) ve Şizoanaliz, Çev: Şervan Adar Avşar, Versus Yayınları, İstanbul, 2008, s. 67. Aynı şekilde, Beckett’in karakteri Murphy koltuğuna gömüldüğünde de, tüm bedeninden sıyrılıp bambaşka bir âleme sürüklenir. Murphy için koltuk dış dünyanın süregelenliğinden, olağanlığından ya da gerçekliğinden bir kaçış yeridir. Usunun zenginlikleri içinde yeni deneyim alanları elde ettiği bir yerdir.

Beckett'in yanı sıra, Kafka ve Melville'in metinlerinde de yok oluşa göndermede bulunan bir algılanamaz-oluş'tan söz edilebilir.³³ Örneğin, Kafka'nın "Dönüşüm" adlı öyküsünün ana karakteri Gregor, yersizyurtsuzlaşmış bir oluş'u gerçekleştirir. Bu oluş sürecinde ne Gregor böcekliği taklit eder ne de böceklik Gregor'a benzer hale gelir. Gregor'la böcekler arasında bir şey geçer, karşılıklı yersizyurtsuzlaşma olan bir oluş gerçekleşir. Burada oluş, asla taklit anlamına gelmez; ayrıca herhangi bir modele de benzemez. Daha çok kişinin kendisinden başka bir şey olma haline işaret eder. İnsanın mutlak yersizyurtsuzlaşmasına bağlı bir insanın böcek-oluş'u haline gelir. Bu haline geliş sürecinde kişi kendini ötekine açar, öteki olma arzusunu duyumsar. Hatta edebi bir öteki-oluş'u gerçekleştirir. Bunu gerçekleştirirken Gregor insan ve hayvan arasında bir ayırt edilemezlik alanı yaratır ve sonuçta bu alan, moleküler ve algılanamaz olanın içindeki oluşlara açılır. Yine aynı şekilde, Melville'in "*MobyDick*"inde de oluş hali ya da ötekine açılma arzusu açık bir şekilde görülür. Bu metinde, Kaptan Ahab ile beyaz balina arasındaki ilişki Gregor'un böcek-oluş'undaki gibi, ne bir taklit ne de bir özdeşleşmeyi içerir. Kaptan Ahab, balınayı taklit etmekle ilgisi olmayan bir hayvan-oluşa sahiptir. Esasında Ahab *MobyDick*leşir, kendisini *MobyDick*'ten ayıramayacağı, balınayı vururken aslında kendini vurmuş olacağı bir noktaya ulaştığı bir ayırt edilemezlik bölgesine girer. Ahab'ın bir balina-oluş içinde olması gibi, balina da başka bir şeyleşir: "Beyaz Balina, benim dört bir yanıma saran o zindan duvarıdır işte. Bunun ötesinde hiçbir şey yok sandığım da oluyor zaman zaman."³⁴ Burada da, tarafların birbirleriyle karşılaştığı ve her birinin başka bir şey olduğu bir oluş gerçekleşir. İnsanın organizması bozularak yeni bir oluş bloğu yaratılır. Bir ayırt edilemezlik bölgesi oluşur ve sonuçta bu bölge, algılanamaz oluşlara açılır. Zaoui'nin metninde, Foucault yorumuyla birlikte aşağıda aktarılan Deleuze yorumu bu konuda bizlere katkı sunabilir:

"Deleuze bir olumlamadan yola çıkar. Kâhinin, oluşta olanın, sanatçının veya sanatçı filozofun larva formunda bir öznenen, "algılanamaz bir oluş"tan, bir gölgeden öte olmadığını söyler – "Yalnızca bir gölge olduğuna göre, başına gelenleri veya tahayyül ettiklerini nasıl anlatabilecektir?" Ama hemen ardından, ancak böyle olağanüstü bir yokoluşun devler, görünebilir tekillikler yaratabileceğini tespit eder: "her öyküleme devler üretir."³⁵

Deleuze esasen yazıyı oluştan ayırmaz. Yazarken kadın-oluş, hayvan-oluş ya da bir zenci-oluş vb. halinde olduğunu belirtir. Sonunda, algılanamaz-olanın sınırlarına dek taşınıp tanınmaz olunur. Tanınmaz olmak bir anlamıyla yazarın kendi sınıfına, kendi cinsiyetine, kendi çoğunluğuna hıyanet etmesidir. Ne ise o olduğunu reddetmesidir. Deleuze ve Guattari'nin *Bin Yayla*'nın girişinde yazdıkları gibi:

"Anti-Oedipus'u iki kişi yazdık. Her birimiz birden çok olduğumuz için, çoktan bu bir sürü insan yapıyordu. Burada bize yakınlardan her şeyi, en uzakta olduğu gibi en yakında olanı kullandık. Tanınmaz olmak için kurnazca takma adlar tahsis ettik. Peki, isimlerimizi niye koruduk? Alışkanlıktan, tamamıyla alışkanlıktan. Kendimizi sırasıyla tanınmaz yapmak için. Bizzat kendimizi değil, ancak bizi harekete geçiren, duyumsatan ve düşündürdüren şeyi algılanamaz kılmak için."³⁶

Burada yazarın kaybolma, tanınmayan-oluş olma çabasında olduğu görülür. Yazar, kendi benliğini kaybederek, kendi yüzünü kaybederek yazarken başka bir şey olur. Foucault ve

³³ Böyle bir "oluş", çok genel hatlarıyla, Gilles Deleuze'ün bu iki yazara dair getirdiği yorumlar çerçevesinde ele alınıyor. Deleuze'ün bu yazarlar hakkındaki detaylı incelemeleri için ayrıca bkz. Gilles Deleuze ve Félix Guattari, *Kafka Minör Bir Edebiyat İçin*, Çev: Işık Ergüden-Özgür Uçkan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2008 ve Gilles Deleuze, *Kritik ve Klinik*, Çev: İnci Uysal, Norgunk Yayınları, İstanbul, 2007.

³⁴ Herman Melville, *MobyDick*, Çev: Sabahattin Eyuboğlu, Mina Urgan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999, s. 223.

³⁵ Pierre Zaoui, "Yokoluş Neşesi veya Deleuze ve Foucault'un Tuhaf 'mêphunai'si", s. 147.

³⁶ Gilles Deleuze, Félix Guattari, *A Thousand Plateaus*, Çev: Brian Massumi, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1987, s. 3.

Deleuze gibi yazarlar bunu hem yaşamlarında hem de metinlerinde gerçekleştirmeye çalışırken Beckett, Kafka ve Melville gibi yazarlar da metinlerindeki ana karakterlerinden hareketle bunu göstermeye çalışırlar. Bu yazarlar salt metin ve okur adına kendilerini öldürmezler; başka hayatlara/arzu deneyimlerine ve oluşlara yer açmak için kendilerini yok ederler. Hayatı ve kendilerini sürekli yeniden yaratarak bu yok edişi gerçekleştirirler.

Sonuç Yerine

Bu metinde altını çizmeye çalıştığımız temel yaklaşım, Tanrısal-anlatıcı rolündeki yazarın gücünün kırılmasının sadece yazar ve metin mefhumuna dair edebi uzamda ortaya çıkan –örneğin, metinlerarasılık olgusuyla yazarın konumunun edilgen duruma sokulması vb.– görüşler ışığında değerlendirilemeyeceğine, ayrıca yazarın bu rolden sıyrılma arzusunun da göz önünde bulundurulması gerekliliğine dayanıyor. Başka bir deyişle, yazarın geri dönüşünün ya da yenilenmesinin yazarın ölümünün ilanını takip eden bir “oluş”, öncelikle de yazardan başka bir şey oluş arzusuyla gerçekleştiğini ifade etmeye çalıştık. Bu tarz bir arzu, tanınmaz-olan’a ya da algılanamaz-olan’a dek götürülür. Deleuze’ün Kritik ve Klinik kitabında söylediği gibi, “yazmak, yaşanmış malzemeye bir biçim, bir ifade biçimi dayatmak değildir elbette. Edebiyat... daha ziyade biçimsizden ya da tamamlanmamışlıktan yanadır. Yazmak, asla tamamlanmayan, her zaman meydana gelmekte olan ve her yaşanabilir ya da yaşanmış malzemeyi aşan bir oluş meselesidir.”³⁷ Yazarlık yazardan başka bir şey olma arzusudur; karakterlerin yüzünü kaybetmesi, yazarın yok olması arzusudur. Yazarın geri dönüşüyle kastedilmek istenen şey, bu yok oluş arzusudur.

Bununla birlikte, yazarın yeni rolünün, yani yok oluş arzusunun eşlik ettiği rolün okuru ve metni geri plana atan bir konumda olmadığı, metnin ve okurun çok-anlamlılığını kendisine karşı değil kendisiyle birlikte kurabildiğini bir kez daha belirtmek gerekir. Bu roldeki yazarın metni pek çok farklı okumaya açılarak sürekli yeniden üretilebilir. Metnin çoğul anlamları okuyucunun aktif ve sürekli katılımıyla yeniden yaratılabilir. Ayrıca, yaşamın başka hayatlara açılan bir yönelimle dönüştürülebilmesinde, bizleri oluşturan kodlardan –söylem, kültür, yasa vb.– sıyrılarak kendi kodsuzluğumuzu yaratabilmemizde ve kendimizi devamlı yineleyebilmemizde bu yazar rolünün önemi vurgulanmalıdır. Son tahlilde, yeni bir yaşam imkânının, yeni bir varoluş biçiminin gerçekleştirilebilmesinde, kendi kişiselliğimizin tüm göstergelerinin yolundan saptırılıp dünyayı tanımamızın ve algılarımızın sınırlarının genişletilebilmesinde edebi uzamda kendini gösteren bu yeni yazar figürünün–yazarın yok olmaya devam ettiği bir figürün– etkisinin ne olabileceğinin derinlemesine düşünülmesine ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- BARTHES, Roland (1977), *Image-Music-Text*, Der: Stephen Heath, Çev: Stephen Heath, Fontana, London.
- BARTHES, Roland (2013), “Yazarın Ölümü”, *Dilin Çalışma Sesi*, Çev: Ayşe Ece – Necmettin Kamil Sevil –Elif Göktepe, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013.
- BECKETT, Samuel (2010), *Hiç İçin Metinler*, Çev: Uğur Ün, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BECKETT, Samuel (2011) *Üçleme*, Molloy, Malone Ölüyor, Adlandırılmayan, Çev: Uğur Ün, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BLANCHOT, Maurice (1993), *Yazınsal Uzam*, Çev: Sündüz Öztürk Kasar, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- CULLER, Jonathan, Barthes,(2008), Çev: Hakan Gür, Dost Yayınları, Ankara.
- DERRIDA, Jacques (2009), *Edebiyat Edimleri*, Otonom Yayınları, Çev: Mukadder Erkan-Ali Utku, İstanbul.

³⁷ Gilles Deleuze, Kritik ve Klinik, Çev: İnci Uysal, Norgunk Yayınları, 2007, İstanbul, s. 9.

DELEUZE, Gilles ve Félix GUATTARI (1987), *A Thousand Plateaus*, Çev: Brian Massumi, University of Minnesota Press, Minneapolis.

DELEUZE, Gilles (2007), *Kritik ve Klinik*, Çev: İnci Uysal, Norgunk Yayınları, İstanbul.

ERKAN, Mukadder (2005), *Samuel Beckett: İfadenin Arayüzeyi/Arayüzeyin İfadesi*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.

FOUCAULT, Michel (2000), *Özne ve İktidar*, Çev: Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

FOUCAULT, Michel (2006), "Yazar Nedir?", *Sonsuza Giden Dil*, Çev: Işık Ergüden, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

KRISTEVA, Julia (1980), *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*, Çev: Thomas Gora, Alice Jardine and Leon S. Roudiez, Der: Leon S. Roudiez, Columbia University Press, New York.

KRISTEVA, Julia (1986), *The Kristeva Reader*, Çev: Leon S. Roudiez, Der: Toril Moi, Columbia University Press, New York.

MELVILLE, Herman (1999), *MobyDick*, Çev: Sabahattin Eyuboğlu, Mina Urgan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

PARLA, Jale (2005), *Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yayınları*, İstanbul.

PEREZ, Rolando (2008), *An(arşi) ve Şizoanaliz*, Çev: Şervan Adar Aşar, Versus Yayınları, İstanbul.

RİFAT, Mehmet (2012), *Entelektüel Anlatıyı Mı Savunuyorum?*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

ZAOUI, Pierre (2014), "Yokoluş Neşesi veya Deleuze ve Foucault'nun Tuhaf 'mêphunai'si", *Teorik Bakış*, Çev.:Sibel Yardımcı, sayı:3, İstanbul.

